

За историята на оногурите.¹

Юлиус (Дюла) Моравчик (Будапеща).

«УНГАРСКИ ГОДИШНИК». Основан от РОБЪРТ ОРАГЪР
Редактирано от ЮЛИУС ФОН ФАРКАШ със съдействието на W. BANG, Z.
VON GOMBOCZ, E. LEWY, K. SCHÜNEMANN
Директор на Унгарския институт в Берлинския университет
10 ТОМ БЕРЛИН И ЛАЙПЦИГ, 1930 г.

**Moravcsik, J., Zur Geschichte der Onoguren. Ungarische Jahrbücher. 10 Band.
Berlin und Leipzig, 1930.: <http://real-j.mtak.hu/7002/>**

За да се изясни праисторията на унгарския и на българския народ, е необходимо да се разгледат миграциите на народите, станали в Кавказ и северното крайбрежие на Черно море от появата на хуните до „завладяването на родината“ от унгарците, или в продължение на пет века. Най-старите известни съобщения в писмените извори, отнасящи се до двата народа, ни насочват към посочените области и съответният период от време. Но две обстоятелства създават големи трудности. Това са естеството на процесите, и оскъдността на достъпните ни източници.

Разглеждането на общите белези, на възникването на хуно-българо-тюркските народи показва, че в този исторически период, те са били в движение. Племена и части от народи се обединяват, за да образуват общност и отново се разделят, като по-късно продължат живота си в нови общности с различен състав или дори изчезват напълно погълнати от други племена. В хода на това вълново движение естествено се променя и името на народните общности. По-старите имена изчезват и се появяват нови.

Основната задача на това изследване е да предложи реконструкция на историческите процеси, свързани с различните народни и племенни имена, известни ни от изворите.

За определения исторически период, сме изключително зависими от византийските източници. Богатата ранновизантийска историческа литература дава възможност, макар и част от нея да е оцеляла само фрагментарно, за обща ориентация в събитията от V и VI в.

В непрекъснатата поредица от възходи и падения на империята в период от почти 200 години, до началото на IX век, имената на интересуващите ни народи се споменават непълно в по-късните хроники, цитирани от по-ранни, изгубени трудове. Има и други видове литературни паметници и оскъдни сведения от агиографски и богословски произведения. Липсата на подробни исторически извори почти напълно лишава изследователите от възможността да проследят внимателно историята на народните миграции през VII и VIII век и да установят връзката между народните етноними от VI век с тези от по-късен период. Това е основната причината за слабото познаване, на ранните етапи от възникването на унгарския и дунавско-българския народ.

¹ Настоящият трактат се основава на материала от моя все още непечатан труд: „Останки от езика на тюркските и унгарските народи във византийските извори.“

Това налага да се изследва внимателно византийската литература във всички посоки и да се използва пълноценно наличния материал, защото едно или друго положително твърдение често може да обясни миграциите на народите, и в тяхното изясняване се крие ключът към изучаването на унгарско-българската праистория. Убеден съм, че в тази област едно ново твърдение или нов извор са по-ценни от гледна точка на изследването, отколкото онези често произволни исторически интерпретации или езикови сравнения, които лесно се установяват за да запълнят празнините в историческата традиция, но поради липса на факти е трудно да ги опровергаем. Тези гледни точки ме насочиха преди години когато започнах да работя върху ономастичния и лексикалния материал, съдържащ се във византийските източници за тюркските народи и унгарците. В хода на изследването си попаднах на византийски извор, непознат досега за мен, и нецитиран в специализираната литература, който се отнася до оногурите, хвърля светлина върху произхода на дунавските българи и заслужава специално внимание от гледна точка на древната унгарска история. Преди да го обсъдя и оценя по-подробно, бих искал да представя един след друг отделните извори, които досега са били известни за оногурите.

Един много противоречив фрагмент от ритора Приск (Приск Панийски), запазен до наши дни в сборника от извадки на император Константин, съдържа първото съобщение за оногурите. От него научаваме, че около 463 г. сарагурите, урогите (= огурите) и оногурите изпращат посланици във Византия, след като са изгонени от старите си земи от сабирите. Сабирите също били изгонени от аварите, които се отделили от народите, живеещи край океана.

Лексиконът „Суидас“ от X век о повтаря тези думи на Приск. Но добавя по-подробно обяснение, отсъстващо във фрагмента на Приск, съобщаващо за народите, живеещи край океана, които прогонили аварите от домовете им. И това станало поради мъглите, издигащи се от океана, и големият брой грифони които ги принудили да напуснат домовете си. Тези съобщения от „Суидас“, липсват в текста на Константиновите откъси, са считани от по-старите редактори като преписи от оригиналния, несъхранен цялостно текст на Приск. Други се опитват изобщо да отрекат авторството на Приск. В своето издание К. де Бур отбелязва, че не е убеден, дали тези съобщенията принадлежат към оригиналния текст на Приск. Преди да обсъдим въпроса, нека разгледаме по-отблизо двата текста и да ти съпоставим.

Excerpta de legationibus, ed. C. de Boor (Berolini, 1903) стр. 586, 7-12.

*Ἐπρεσβεύσαντο δὲ κατ' ἐκεῖ-
νον τὸν χρόνον κατὰ τοὺς ἑώρους
Ῥωμαίους Σαράγουροι καὶ Οὐρωγοὶ
καὶ Ὀνόγουροι, ἔθνη ἐξαναστάνα
τῶν οἰκείων ἠθῶν, Σαβίρων ἐς μάχην
σφίσιν ἐληλυθότων, οὓς ἐξήλασαν
Ἄβαροι μετανάσται γεγόμενοι ὑπὸ
ἐθνῶν οἰκούντων μὲν τὴν παρωκκα-
νίτιν ἀκτὴν,*

ὥσπερ καὶ
οἱ Σαράγουροι ἐλαθέντες κατὰ ζήτη-
σιν γῆς πρὸς τοῖς Ἀκατίροις Οὐννοῖς
ἐγένοντο, . . .

Suidas Ada Adler I. (Lipsiae, 1928) S. 4, 6—14.

ὅτι οἱ Ἀβάρις οὗτοι ἐξήλασαν
Σαβίνωρας, μετανάσται γενόμενοι
ὑπὸ ἐθνῶν οἰκούντων μὲν τὴν παρω-
κεανίτιν ἀκτὴν, τὴν δὲ χώραν ἀπολι-
πόντων διὰ τὸ ἐξ ἀναχύσεως τοῦ
᾽Ωκεανοῦ ὀμιχλῶδες γινόμενον, καὶ
γρυπῶν δὲ πλῆθος ἀναφανέν· ὅπερ
ἦν λόγος μὴ πρότερον παύσασθαι
πρὶν ἢ βορὰν ποιῆσαι τὸ τῶν ἀνθρώ-
πων γένος. διὸ δὴ ὑπὸ τῶνδε ἐλαυνό-
μενοι τῶν δεινῶν τοῖς πλησιοχώροις
ἐνέβαλλον· καὶ τῶν ἐπιόντων δυνα-
τωτέρων ὄντων οἱ τὴν ἔφοδον ὑφι-
στάμενοι μετανίσταντο, ὥσπερ καὶ
οἱ Σαράγουροι ἐλαθέντες πρὸς τοῖς
Ἀκατίροις Οὐννοῖς ἐγένοντο.

Прецизното сравнение на двата текста ясно показва, че частта от текста, на „Суидас“ е предадена съкратено и принадлежи към фрагмента на Приск.² Без него във фрагмента има празнина, която създава граматически затруднения. **μὲν** от Константиновия препис задължително изисква **δέ** в частта

от „Суидас“ като продължение на **ὥσπερ καὶ οἱ Σαράγουροι** от Константиновския текст и изисква предходното изречение на частта от „Суидас“. Следователно авторите на Константиновите извлечения са съкратили оригиналния текст на Приск в този пасаж, както по-рано доказах, за други фрагменти от Приск. А самата енциклопедия „Суидас“ взаимства всичките си исторически текстове, от откъсите на император Константин.³

Компилациите в Константиновия сборник се състоят от 53 части и само пет от тях са останали добре запазени, докато всички останали са загубени.⁴

От това не следва, че „Суидас“ е взел въпросната част само от известния ни „Excerpta de legationibus“ (Откъси от посолствата), или сборника с преписи на император Константин. Той може да го е заимствал от друг неизвестен източник, който сътрудниците на император Константин са включили с пълния

² Attila és Buda. Adalékok a Priskos-szöveg történetéhez, EPhK. L 195, ff.

³ C. de Boor: Suidas und die konstantinische Excerptsammlung, Byz. Z. XXI 381ft., XXIII iff.; J. Becker: De Suidae excerptis historicis, Bonnæ 1915.

⁴ H. Waschke : Über die Reihenfolge der Excerpte Konstantins, Philologus XLI 270 ft., der von den 53 Sammlungen nur 25 dem Titel nach feststellen konnte.

му текст с оглед на темата. Трябва да се занимаем с този въпрос по-подробно, защото ако се докаже, че преписите в „Суидас“ са част от оригиналния текст на Приск, тогава ще получим ключа към истинското разбиране и правилното обяснение на толкова противоречивият пасаж и осветляването на съобщенията за оногурите.

Приск разказва, че миграцията около 463 г., започва с онези народи, които са живели на брега на океана и бягайки от мъглата и грифоните, нахлуват в земите на съседите си. Къде е този мъглив регион и къде са живели грифоните?

Г. С. Дестунис (G. S. Destunis), отбеляза в своя руски превод на Приск, че описанието на преселенията на отделните народи прилича на съобщението на Херодот, за грифоните.⁵ От Херодот (IV. 13) знаем, че в древността един поет на име Аристей е направил голямо пътуване до земите на северните народи. Той стигнал до земята на иседоните и е описал пътуването си в епоса „Аримаспея“. Херодот използва сведенията на Аристей за северните народи като източник.⁶

В този пасаж Херодот казва, че отвъд иседоните, живеят еднооките аримаспи (Ἀριμασποί), а на север от тях живеели грифоните, пазещи златото, и отвъд тях до бреговете на океана се простира земята на хиперборейците. (ЖВ. Днес се знае че става дума за носителите на скито-сибирската пазирикска археологическа култура в Алтай, изображенията на грифони е типично за носителите ѝ). С изключение на хиперборейците, тези народи се преселват в съседните области под натиска на аримаспите. Така аримаспите изместили иседоните, те – скитите, а скитите принудили кимерийците да напуснат домовете си.

Херодот разказва за грифоните и в друг пасаж (III. N6, IV. 27); От думите му става ясно, че аримаспите непрекъснато воювали с грифоните и им отнемали златото. Познавайки тези легенди, очевидно след Аристей, те присъстват и в други древни източници, като Есхил (Прометей 803 сл.) и Павзаний (I. 24, 6); В VI век сл. Хр., Стефан Византиец, под влиянието на античен източник, прави следното ценно съобщение:

εἰσὶ καὶ Ταρκυνῆες ἔθνος ὕπερ βορέων, παρ' οἷς οἱ γριῖπες τὸν χρυσὸν φυλάσσουσιν
(*Ταρκυνία* Meineke S.603).

От това изглежда, че златото, пазено от грифоните, е било притежание на хиперборейците. Въпросът е дали имената от легендата могат да бъдат локализирани или свързани с някакво географско понятие?

Томашек (Tomaschek)⁷ разглежда подробно пътуването на Аристей и въз основа на неговите изследвания, допълнени в обясненията на Вернике (Wernicke)⁸ и Херман (Herrmann)⁹ можем да считаме тези твърдения за сигурни. Иседоните, които посещава Аристей по време на пътуването си и от които получава сведенията си за по-далечни народи, живеят някъде в района на Тяншан, според Томашек, на изток от Урал, според Херман, в областта между

⁵ Sказania Приска Панийскаго, St. Petersburg 1861, с. 87

⁶ Vgl. Schmid-Stählin: Geschichte der griechischen Literatur I 1, München 1929 S. 303.

⁷ Kritik der ältesten Nachrichten über den skythischen Norden. I. Über das Arimas- pische Gedicht des Aristes. Sitzungsberichte der phil.-hist. Kl. der kais. Akad. d. Wiss. 116 (Wien 1888) S. 715—780.

⁸ Arimaspoi, Pauly-Wissowa, Realencyclopädie II 826.

⁹ Issedoni, Pauly-Wissowa IX 2235ft.; vgl. Túrán III (1918) 346 и сл.

ректите Об и Иртиш.¹⁰ (ЖВ. Иседоните са усуните от китайските извори, обитавали между Източен Тяншан и Монголски Алтай)

Томашек и Херман търсят родината на аримаспите в района на Алтай, и първият ги вижда като предци на хуните и тюрките. Според древногръцките легенди грифоните, пазещи златото, също са живели в планинския район на Алтай, или на север от него. Добре известно е, че в думата Алтай съдържа и понятието злато (ЖВ. Понятието Алтай се появява едва във времето на Чингисхан. Какво е древното название на тази планина е неизвестно. С понятието Цзиншан или Златна планина, в древността китайците са наричали едно от най-източните разклонения на Тяншан, както и един хребет от планината Кунлунг в близост до Таримската котловина, който и до днес носи това име Цзиншан, в уйгурски Алтънтаг).

Хиперборейците са живели в същата област. Гърците са използвали това име, за да обозначат жителите на далечния, мъглив север, и според Стефан Византиец те са притежавали злато. Така миграцията спомената от Херодот, започва от североизток и отделните народи се изтласкват един след друг на юг. Но нека се върнем към фрагмента от Приск. Няма съмнение, че краткото му съобщение се отнася за преселението на народите, станало в годините след смъртта на Атила. След падането на Западно-хунската държава, започва миграция от Далечния изток, вероятно като резултат от европейски събития.

Историческата достоверност на съобщението на Приск е извън всякакво съмнение. Но начинът, по който той обяснява това събитие, несъмнено отразява влиянието на Херодот. Приликата на неговите съобщения с пасажа на Херодот неволно го е накарала да моделира историята си според него и където данните свършват, той обяснява историческите факти с легендата на Херодот, за народите, живеещи до океана (хиперборейците) и грифоните, които пазят златото и воюват със съседните народи. Така авторът преплита историческите факти с елементи от легенди, които носят спомени за борбите на народите, живеещи около Алтай, но са почти хиляда години по-стари.¹¹

За Приск този подход може да се определи като характерен. Влиянието на Херодот се усеща в концепцията, и стила на цялото му произведение, и той се позовава директно на Херодот в един от своите фрагменти, дори и да не го споменава по име.

Разказвайки легендата за Божия меч, която той чул в хунския двор през 448 г., тоест получена от напълно достоверен източник, той идентифицира меча на Атила с този на Арес (Ехс. De leg. 142, 19), „който също е почитан от скитските царе“.¹² Тази забележка също е взета от Херодот който казва, че скитите се покланяли на стар железен меч с образа на бог Арес (IV. 62). Тук Приск пише както в споменатите фрагменти. Той смесва автентичните съобщения с традицията от Херодот. Този аналогичен случай предоставя нови

¹⁰ Vgl. noch Schmid-Stählin a. a. O. S. 303; Markwart UJb. IX 99.

¹¹ Той прави сравнението лесно, тъй като Херодот съобщава за хипербореец на име „Абарис, чиято изстреляна от него стрела прелетява над целия свят (IV. 36) и чието име много добре напомня за аварите. Смятам, че името на тази легендарна фигура, принадлежаща към гръцката традиция, всъщност съдържа по-късното общоприето име „Авар“ (<avar). Но тъй като гръцката традиция измества фигурата на „Абарис“ към VII век пр. н.е., това име се отнася до най-старите гръцки съобщения за тюркските народи.

¹² Авторите на Константиновските извлечения също са съкратили оригиналния текст на Приск, тъй като Йорданес (Get. 35. 185) с позоваване на Приск разказва историята за откриването на меча, много по-подробно; виж EPhK. L 199.

доказателства, че съобщението в „Суидас“ свързано с грифоните, всъщност е преписано от оригиналния труд на Приск.

Очевидно Приск е използвал в своето съобщение литературната традиция на Хердот, което спомага за изясняване на географските данни, които е имал предвид, когато е писал за миграциите на споменатите народи.

Народите, живеещи на брега на океана и грифоните, обитават районите на север и североизток от Алтай, т.е. Източен Сибир.¹³

Аварите, които вероятно са живели в района на Алтай, са нападнати от северните народи. Те самите изгонват сабирите, които са живели на запад или югозапад от тях. Западен Сибир е районът, в който въз основа на лингвистични резултати изследователите преместват най-старата известна родина на сабирите.¹⁴ Прокудени от тях, сарагурите, огурите и оногурите напускат домовете си, след което влизат в сферата на интересите на Източната Римска империя и изпращат своите пратеници, за да получат приятелството на византийците.

Това обяснение на фрагмента от Приск се потвърждава от Дюла Немет (J. Németh)¹⁵ позовавайки се на китайски източник съобщаващ, че аварите нападнали народ, който е лагерувал в района на р. Иртиш, и скоро след това се придвижил на запад към Волга. Тези хора могат да бъдат само Сабирите, споменати от Приск. Къде е била старата родина на онези народи, изгонени от сабирите, и къде може да са се установили, когато са изпратили своите пратеници във Византия?

Ако съпоставим информацията от китайския източник с географската картина, която е имал предвид Приск, то няма съмнение, че споменатите три народа са проникнали от Западен Сибир в обсега на Византийската империя. Така можем да дадем отговор и на втория въпрос. След Приск сарагурите, които очевидно се намират начело на трите народа, се натъкват на акацирите в търсене на нов дом и ги побеждават. След това изпратили своите посланици във Византия. Но акацирите са живели, както знаем от фрагмента на Приск (Ехс. De leg. 139, 23-24) и от Йордан (5, 36), на северния бряг на Черно море. Следователно сарагурите, огурите и оногурите се появяват на север от Кавказ влизат в контакт с византийците и изпращат своите пратеници във Византия от гръцките градове по източния бряг на Меотида. Според съобщението на Приск, византийският двор посрещнал сарагурските пратеници приятелски и те получили дарове по обичайния начин. Това съобщение показва че византийският двор е изпълнил исканията им и е гарантирал годишните дарове при условие, че новодошлите защитават границите на империята в интерес на Византия и ще воюват срещу враговете на империята. Това потвърждава друг фрагмент от Приск (Ехс. De leg. 588 fr. 19), според който сарагурите след нападението си над акацирите и други народи през 466 г. воюват с персите и нахлуват на юг от Кавказ в иберийските и арменските земи, където са разгромени.¹⁶ Византийците са изпълнили молбата на сарагурите и са ги

¹³ Само по себе си е невероятното и остаряло предположението на Е. Дарко, че „трябва да разбераме Каспийско море като споменатия океан“ (A magyarokra vonatkozó néprövek a bizánczi íróknál, стр. 15), и сравнено с цитирането на Херодот, е напълно ясно, че става дума за моретата, разположени на север или североизток от Азия.

¹⁴ Патканов: Über das Volkstum der Sabiren, Kel. Sz. I, 258 -277. (За сабирите). Németh: Szabirok és magyarok, MNy. XXV, 81-88.

¹⁵ Hunok, bolgárok, magyarok, Bp. Sz. 1924, Bd. 195, S. 167-178.

¹⁶ E. Darkó - очевидно следвайки неправилния латински превод на изданието в Бон (стр. 161: Saraguri cum Acathiris aliisque gentibus conuncti...) - тълкува този пасаж неправилно (aa OS

приели сред своите съюзници (федерати), за да могат да бъдат използвани срещу персите. Иначе Приск не споменава оногурите и огурите, от което можем да заключим, че те не са участвали във войната и са се заселили по-далеч от византийските граници.¹⁷

Коренът *огур се съдържа в името на всеки от трите посочени народа. Според Дюла Немет: saragur = Сарагури > sar(y)ogur - "бели огури", оногури - десет огури.¹⁸ Така можем да заключим, че краткото съобщение на Приск разглежда великото преселение на огурските народи и в това преселение са участвали и други огурски племена чиито имена източникът не е съхранил, освен споменатите.

Арменски източник споменава хун на име Хонагур още през IV век¹⁹, което доказва, че разпръснатите останки от оногурите, са принадлежали към Хунския племенен съюз, и са попаднали в Кавказ още по-рано. Оногурите идват в Кавказ от Западносибирската си родина в хода на големите преселения на огурските племена, бягащи от сабирите.

Откриваме следното съобщение, свързано с оногурите в един труд по църковна история на Захарий Ритор, първоначално написан на гръцки език, но дошъл до нас на сирийски език. Знаем само, че самият Захарий умира около 550 г., и трудът му описва събитията до 491 г., но след това неизвестен преводач го продължава до 569 г. Една глава от това произведение, писана около 569 г., се връща към по-стари византийски източници и изброява народите, живеещи на север от Кавказ. Сред тях отново се появяват имената на трите народа, споменати във фрагмента от Приск. В последния латински превод от Брукс имената им са както следва: Unaghur populus qui in tabernaculis habitant, Oghor,...Saragur.²⁰

За съжаление този списък с имена не уточнява местожителството на отделните народи. (ЖВ.: Маравчик не е прав, народите са изброени от запад на изток с посочено местоположение)

В този списък са изброени сабирите и аварите заедно с гореспоменатите народи. Миграцията на народите споменати от Приск, продължава. Имаме сигурни данни, че сабирите вече са били тук, заселили се на север от Кавказ през 515 г. и опустошил византийските райони.²¹

Но около средата на века там се появяват и аварите. От сродните народи тук за последен път срещаме сарагурите. Те вече не се съобщават в източниците. Името на огурите се среща два пъти в по-късните византийски

16: „a saragurok a leigázott akatzirokkal sépekáks (valószínűleg ugorokkal és onogurokkal) közösen...“). Гръцкият текст в съответната точка гласи следното: "След като нападнаха акацирените и други народи". Тази грешка е преминала и в работата на Геза Фехер (Българо-унгарски отношения, стр. 25) и Балинт Хоман (Magyar történet I, стр. 44).

¹⁷ Твърдението на Дарко, Цит. с., стр. 16 и сл., че „племето уногури, било пометено от сарагурския потоп“ и проникнало в Колхида, като е загинало там, не се нуждае от опровержение, поради неточното цитиране на източниците.

¹⁸ Bp. Sz. 1924, Bd. 195, S. 174.

¹⁹ Markwart: Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge S. 44; vgl. UJb. IX, 90.

²⁰ História ecclesiastica Zachariae rhetori vulgo adscripta, interpretatus est EW Brooks (Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, Scriptorum Syri, ser. III tom. V versio), Lovanii II (1924) 144, 29-145 - Тъй като тези индивидуални преводи използват 1. с различен правопис, няма да е без интерес да се цитират вариантите един след друг. Аренс-Крюгер (Лайпциг 1899): Ungur . . . Ugar . . . Sirurgur . . . , Hamilton-Brooks (London 1899): Unnogur . . . Ogor . . . Sarurgur . . . , Rubens Duval (Chavannes: Documents, St. Pétersbourg 1903 S. 250): Oungour . . . Ougar . . . Sarourgour . . . Markwart (Streifzüge S. 350- Ün(u)gür, Ug(u)r, Sarurgur.

²¹ Excerpta de insidiis, ed. C. de Boor 146; Malalas, ed. Bonn. 406.

източници. От фрагмент на Менандър (Exс. De leg. 453, 10-13) научаваме, че огуриите (*Οὐγούρους, Οὐγούρων*) са принадлежали към Тюркския племенен съюз през 569 г. и живеят на запад от долното течение на Волга. Подчинението на огуриите от тюрките се потвърждава и от Теофилакт Симоката (ред. С. de Boog 258-259, където намираме формата, *᾽Ογῶρ*). Оттогава обаче това популярно име вече не се среща в нашите извори, очевидно защото огуриите напускат сферата на влияние на византийците²², когато попадат под властта на тюрките.

От трите сродни народа имаме само допълнителни данни за оногуриите. В своята „Гетика“, написана през 551 г., която, използва като първоизточници изгубеният труд на Касиодор и отчасти Приск, Йорданес изброява народите, живеещи на северния бряг на Черно море и споменава сред тях оногуриите, като в изброяването върви от запад на изток. На последно място са оногуриите: Hunuguri autem hinc sunt noti, quia ab ipsis pellium murinarum venit commercium (ed. Mommsen 5, 37)²³

Агатий, който е написал историята на периода от 552 до 558 г., също знае името на този народ, но го споменава във връзка с по-ранни събития. Той няколко пъти споменава крепост, която е кръстена на протомъченика Стефан по негово време и по-рано се е наричала Оногурис *᾽Ονόγουρις*.²⁴ Той съобщава и причината за това. Хуните, известни като оногури, воювали преди много време на това място с жителите на Колхида, но са претърпели поражение и местните жители дали това име на мястото, за да отбелязват победата си:

Namen gaben: τήνδε δὲ τήν ἐπωνυμίαν ἐκ παλαιοῦ ἔλαχεν τὸ χωρίον, Οὐννων ἴσως ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις, τῶν δὴ ᾽Ονογούρων³) ἐπιλεγομένων, αὐτοῦ που ξυμβαλόντων τοῖς Κόλχοις, καὶ εἶτα νενικημένων, καὶ ὥσπερ μνημείου χάριν καὶ τροπαίου τήν ἐπίκλησιν ταύτην τῶν ἐπιχωρίων ἐπενεγκόντων. (HGM. II. (HGM. II. 243, 16-21).

Писателят добавя, че в историческите произведения се използва старото име вместо християнското. Но съобщението за нахлуването на оногуриите в Лазика, не може да се датира по-подробно. По-горе стана ясно, че трябва да търсим земите на оногуриите на източния бряг на Черно море. Това нахлуване сочи към северозападното подножие от Кавказ, тоест в гореспоменатата област.

По-нови ценни съобщения за оногуриите са предоставени от Менандър, който е отразил историческите събития за периода от 558-582 г., и Теофилакт Симоката, чиято работа обхваща годините 582-602. Сведенията на тези двама автори се допълват взаимно. Последният споменава, че оногуриите са имали стар град, наречен Бакат, който е разрушен от земетресение (ed. С. de Boog 260, 10-12). Тъй като все още не е възможно да се локализира града, тази информация не означава много (ЖВ. Бакат се намира в Средноазиатското междуречие в областта Сутрушана, днес е село Вокат). По-важен е друг пасаж

²² За пълнота трябва да отбележа, че хрониката на Михаил Сирийски (ed Chabot II, 364) споменава народ, живеещ в земята на аланите, наречен Пугури (Pougougaie) (в Markwart: Streifzüge 485: Pugurs), който някои изследователи идентифицират с Огури; виж Маркуорт а. а. О. стр. 491; Hóman: Magyar történet I, 45. В едно арабско изявление се споменава от Markwart UJb. IV 328.

²³ Според Момсен в ръкописите могат да се намерят следните варианти: hunugguri, uniguri, hunucari, hunu...., hunugiri.

²⁴ Диндорф: HGM. II, 217,3; 240, 30; 241, 15; 243, 15; 243, 30; 245, 3; 246, 30; 306, 20; 309, 18. - Вариантът „onoguris“ може да се намери тук-там в ръкописите.

от същия автор (пак там, стр. 258, 20), който съобщава, че появата на аварите е изпълнила с голям ужас народите, сред които са сабирите и оногурите.²⁵ Фрагментът от Менандър съобщава директно, че аварите през 558 г. воюват с оногурите²⁶ и едновременно побеждават сабирите (Exc. De leg. 443, 8). Но тези борби не са били свързани с по-тежки последици за оногурите, защото две десетилетия по-късно ги срещаме отново като могъщ народ. Те се споменават във фрагмент от Менандър, който записва обръщението на тюркският каган

Τούρξανθος Турксан²⁷ към византийското посолство през 576 г. Вожът на тюрките завършва своите заплашителни думи, като заявява, че силата му се простира от изгрева до залеза; Освен аланите, той дава за пример племената оногури, които се противопоставили на непобедимите тюрки, но не постигнали нищо и подобно на други народи са изпаднали в робство:

τὰ φύλα τῶν Οὐνιγούρων⁴), οἳ γε ἐπὶ πολὺ θαρραλέοι τέ τινες ὄντες καὶ τῆ οἰκείᾳ πίσυνοι δυνάμει ἀντετάξαντο μὲν τῷ ἀκαταμαχίτῳ τῶν Τούρκων, οὐκ ἀπόναντο δὲ τῶν ἐλπίδων . ταύτῃ τοι καὶ ὑπακούουσιν ἡμῖν καὶ ἐν μοίρᾳ καθεστῆκασι δούλων (Exc. de leg. 206, 15—19). Dieser Bericht, an dem be-
(Exc. de leg. 206,15-19).

Това съобщение, че турският каган говори за няколко племена оногури, показва, че западните тюрки след напускането на аварите също упражняват своето политическо влияние в района на Кавказ и живеещите там оногури попадат под тяхна власт. В края на VI век те влизат в Тюркската племенна общност. Със сигурност и без съмнение, са запазили специалния си статут и името си, както следва от по-късните съобщения.

Следващото съобщение се отнася до VII век. Анонимът от Равена, съставен въз основа на по-стари източници към края на този век (но със сигурност след 680 г.), споменава земята на оногурите и я характеризира по следния начин: *Item iuxta maré Ponticum ponitur patria quae dicitur Onogoria, quam subtilius Livianus philosophus vicinam paludis Maeotidae summitatis esse decemit, adserens <incolas> multitudinem piscium ex vicinantibus locis habere, sed, ut barbarus mos est, insulse eos. perfrunder 1-17they, c. Schnetz, ASIPh. XL стр. 158).* Кой е този Либаний, за когото се отнася авторът? Не можем да мислим за Либаний от IV век, и не знаем за кой период се отнася това съобщение. Но този източник също е ценен за нас, тъй като дава по-точно географско разграничение на Оногория, като я поставя в областта между долното течение на Дон и река Кубан.²⁸

²⁵ Im cod. Vatic, gr. 151 (s. X/XI) und cod. Venet. Marc. gr. 522 (s. XV) steht **ὄνουγούρων**

²⁶ С най-добрия почерк, в cod. Vatic, gr. 977 (s. XI / XII) стои **οὐνιγούρων, οὐιγούρων** и **οὐιγούρων**, но фактът, че Никифор Калист черпи сведения от Теофилакт Симоката, говори за правилността на четенето **Οὐνιγούροι**. (Migne: PG. 147 с. 385 Г)

²⁷ Пиша името така вместо обичайното **Τούρξανθος**, Турксант, защото тази форма винаги се използва в кодекс Cantabrigiensis Coli. СС Тринит. Среща се О. 3. 23 (виж XVI), което е по-добро от другите ръкописи, но с което К. де Бур все още не е бил запознат. Така вече Маркварт: „За народа на куманите“ стр. 71 и UJb. IX, 81.

²⁸ K. Miller (Die ältesten Weltkarten VI, Stuttgart 1898, S. 42), го смята за истински фрагмент от Либаний от IV век; най-новото издание обаче го причислява към съмнителните фрагменти (Libanii opera, rec. R. Foerster, XI, Lipsiae 1922, p. 669). - По този въпрос вижте J. Schnetz:

Следващият източник, който ни отвежда до средата на VIII век, е византийски епархийски справочник, изброяващ имената на епархиите, принадлежащи към кримската готска митрополия Дорос. Частта, която е важна за нас, е следната²⁹:

wichtige Teil lautet folgendermaßen: Ἐπαρχία Γοτθίας · α' Δόρος μητρό-
πολις β' ὁ Χοτζήρων γ' ὁ Ἀστήλ δ' ὁ Χουάλης ε' ὁ Ὀνογούρων ζ' ὁ
Ῥετέγ ζ' ὁ Οὐννων η' ὁ Τυμάταρχα.³⁰) Hier begegnen wir also neuerdings

Тук срещаме оногурите, за които наскоро е създадена собствена епархия. Това показва, че оногурите са били по-многобройни и византийската мисия за покръстването е работила успешно сред тях. Епархийският списък е създаден в средата на VIII в., но част от сведенията в него се отнасят за по-ранни събития. Вероятно създаването на Оногурската епархия е станало през VII век, и списъка ясно показва, че тя съществува, позната е във Византия и в средата на VIII век.³⁰

Накрая трябва да споменем още една информация. В ръкопис на т. нар. Псевдо-Калистен има списък на завладените народи от Александър Велики. Той съдържа оногурите (Ἄνογοι) заедно с аварите, хазарите и българите.³¹ Тук се появява и името на русите, което показва, че документът е могъл да бъде не по-рано от IX век.

За мен тази късновизантийска легенда е интересна само доколкото споменава оногурите сред най-могъщите тюркски народи. Следователно Оногурите, без значение колко малко съобщения са оцелели за тях, със сигурност са много добре познати във Византия.

И така, обобщавайки знанията за оногурите, можем да кажем, че те се появяват през 60-те години на V век на север от Кавказ, и край източния бряг на Меотида, в района на река Кубан, където живеят до края на VII век. Най-близките им съседи са сабирите и аланите. Занимават се с риболов и търговия

Onogoria, ASIPh. XL, 1570 г., където подробно е разгледано географското положение на Оногория.

²⁹ Този указател е публикуван за първи път от С. de Boor (Zeitschrift für Kirchengeschichte XII, 520-534), след което Кулаковский се занимава подробно с него (Журнал Министерства народного просвещения, кн. 315, февруари 1898, стр. 173-202). Аз самият го изследвах по-пълно в едно от по-старите си есета; виж МНУ. XXIII с. 2670. Оттогава се запознах и с частта, публикувана по-горе, е в код. Париж гр. 1555 А (s. XIV) фол. 27р.

³⁰ Сред по-новите изследователи А. А. Василев разглежда в своя трактат: Готы в Крыму (вж. Известия Российской академии истории материальной культуре vol. V (1927) стрр. 210 и сл.), но не са приети всичките му твърдения; виж Tört. Sz. XIV, 242. Дворник (Les Slaves, Byzance et Rome, Париж 1926, С. 143ч.) Запазва старата датировка. (Епохата на иконоборството.) В последно време В. А. Мошин доказва в своя трактат: Епархия Готика в Хазарии в VIII век; (Белград 1929, стр. 149-156), по убедителен начин, че частта, която ни интересува, е от средата на VIII век, но преди 759 г. Аз самият се застъпвах за VI век в по-старата си статия (OS 267), но по-подробното ми проучване на историята на оногурите ме

принуди да се отклоня от тази дата. Съответно, ние вече не трябва да свързваме **Χοτζήροι** с Аакацирите, а с хазарите.

³¹ Псевдо-Калистен, базиран на Лайденския ръкопис, редактиран от Н. Meusel, Jahrbücher f. Das. Philologie, Suppl., том V (Лайпциг 1871) стр. 792. Докато изследвах италиански ръкописи, попаднах на друг ръкопис, но този под заглавие **βιβλος ἀλεξάνδρου περιέχων τὰς γλώσσας τῆς κοσμοπολίᾳς** съдържа само списъка на народите (cod. Vatic, gr. 972, виж XV fol. 176V-177t). Името, което ни интересува, се намира във формата **ἄνογοι**. - Трябва също да се спомене, че според Markwart UJb. IV 328 Оногурите се споменават в арабски източник.

с кожи, имат и собствен град. Те са силен, могъщ народ, съставен от множество племена. Само веднъж са съобщени като завоеватели, когато нахлуват в Лазика. Те се борят с чуждите нападения с успех. Около 558 г. те се защитават срещу аварите, две десетилетия по-късно се бият срещу тюрките, но за известно време попадат под техния сюзеренитет. Чрез византийската мисия те се запознават с християнството. Толкова се знае за оногурите от исторически извори, но когато се запознах с „Византийската история“ от Й. Кулаковски, разбрах за още един исторически извор, който хвърля допълнителна светлина върху по-нататъшното историческо развитие на народа, и досега е бил напълно непознат.³²

Този нов източник е богословски трактат на дякон Агатон. За автора и неговото творчество знаем следното. Както е известно, 6-ият църковен събор се провежда в Константинопол през 680/81 г. при управлението на император Константин Погонат, който окончателно отхвърля монотелизма (обявен за ерес) и възстановява ортодоксията. Три десетилетия по-късно император Филипик Вардан (711-713) издига монотелизма отново, но за кратко време. И първата му работа е да изгори преписите на документите от Константинополския събор, съхранявани в императорския двор. Когато Филипик е свален от заговор, новият император Анастасий II, поръчва на Константинополския хартофилак, и протонотарий от Константинополската патриаршия дякон Агатон, да препише изгорените документи.³³ Агатон извършва преписите и добавя епилог оцелял и до днес.³⁴ Франциск Комбефиз / F. Combefis (1605-1679), го публикува за първи път в „Tilianus ms. кодекс“³⁵, а след това и Д. Манси, сравнява използвания от него ръкопис с изданието на Combefis.³⁶ Други издания се появяват по-късно.

Агатон разказва в своя труд, че като млад човек, преди около 32 години, е написал актовете на 6-тия църковен събор по заповед на император Константин, както за императорския двор, така и за петте патриаршии. Има и лична болка, когато той описва как нечестивият тиранин Филипик Вардан изгаря делото на ръцете си. По-нататък той накратко характеризира отделните наредби на императора и добавя как божествената справедливост го наказва за срамните му дела и след това е раздела, който ни интересува³⁷:

κατὰ γὰρ τὴν ἡμέραν τοῦ σαββάτου

τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς ἰνδικτιῶνος ια' ἄφνω περὶ δείλην ὄφραν ἐπαναστάσεως αὐτῶ γενομένης ἀπροσδοκῆτως ἐκ τοῦ ἐπισορευθέντος ἐν τῇ Θράκῃ στρατοῦ διὰ τὴν προσεχῶς τότε καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ καὶ παραβάσεως τῶν συγκεκριμένων πάντων γεγονυῖαν ἔφοδον τοῦ γειτνιαζόντος ἔθνους τῶν Οὐννογούρων Βουλγάρων μετὰ πλείστης αἰχμαλωσίας τε καὶ σφαγῆς τῶν ἐν τῇ Θράκῃ καταμενόντων Χριστιανῶν συλληφθεὶς ὁ αὐτὸς μιξοβάρβαρος τύραννος καὶ τῆς βασιλείας ἀπωσθεὶς καὶ ἐκβεβλημένος πηροῦται παραχοῆμα τὰς ὄψεις . . .¹⁾,

³² Кулаковски. История Византии. Киев, 1915., стр. 345.

³³ За живота на Агатон и очертаните събития вижте J. Hefele: Conciliengeschichte III (Freiburg 1877) 287, 307, 363-3365; още: А. Хайзенберг: Ямбична поема от Андреас Критски, Byz. Z. X, 505-514

³⁴ Пълното заглавие на произведението е:

³⁾ Der volle Titel des Werkes lautet: 'Επίλογος τοῦ τὴν παρούσαν βίβλον ἰδιοχειρῶς ἀπογραφαμένου, ἐν ᾧ καὶ περὶ τῶν ὑπὸ Βαρδάνου τοῦ τυράννου καὶ παράφρονος κατὰ τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἔκτης συνόδου τετιολημένων.

³⁵ História haeresis Monothelitarum (Paris 1648) с. 200—208.

³⁶ Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio XII (Florentiae 1766), p. 189—196.

³⁷ Комбефис, 204 D-E; Манси, 193 Б. За общото име в латинският превод на Combefis се използва формата: Unnogurorum Bulgarorum, а Манси: Hungarorum Bulgarorum.

„.... защото през Втори Индикт, на Петдесетница след Великата събота, привечер, събралата се в Тракия войска съвсем неочаквано се разбунтувала срещу него, тъй като с нарушаването на договорите той предизвиквал непрекъснатите нападения на съседния народ **уногуро-българи**, които пленявал и избивал християните, живеещи в Тракия. По-късно заловили тиранинът полуварварин (ЖВ. заради арменския си произход), отнели му имперската власт и веднага го ослепили.“

Събитията от 713 г. се споменават и от други, по-късни византийски източници. От съчиненията на Теофан³⁸ и патриарх Никифор³⁹ знаем, че дунавските българи, чийто владетел тогава е Тервел (702-718/9), проникват в Тракия още през 712 г. и напредват опустошително до околностите на Константинопол. Тези източници съобщават, че командващият тема Опсикион, който според Никифор, бил призван да защитава Тракия от българското нахлуване, е организиран заговора, чрез който на 3 юни 713 г. Филипик Вардан е свален и ослепен.⁴⁰ Така тези съобщения напълно се съгласуват с историята на Агатон. Никифор нарича народа на Тервел българи, докато Агатон използва името оногури-българи.

Отделих малко по-подробно внимание на личността на Агатон, неговото творчество и събитията от неговото време, за да покажа кой всъщност е този, който е оставил тези ценни сведения и как можем да преценим достоверността на неговите данни.

Агатон пише в своя труд, че е бил още млад по времето на събора през 680/81 г., и е написал своя епиграм в преклонна възраст. Съответно той е свидетел на периода от 680 до 713 г., на нашествието на дунавските българи и на първите три десетилетия от съществуването на новосъздадената българска държава. Затова описва събитията като съвременник, което само по себе си говори за достоверността на неговото съобщение. Той е живял в Константинопол в непосредствена близост до императорския двор и патриаршията, и неговата надеждност не е накърнено от най-малко подозрение. Следователно можем да считаме информацията на Агатон за напълно достоверна. От това следва, че дунавските българи са били наричани във Византия оногуро-българи, около 713 г. Това наименование не може да бъде произволна интерпретация на автора, и то може да дойде само от самите българи. Твърдението на Агатон свързва историята на оногурите, които срещнахме за последен път на източния бряг на Меотида, с историята на дунавските българи и осветява техния произход, който и досега, въпреки че други сведения и индикации водят в тази посока не е изяснен.

По-нататък трябва да обсъдим въпроса как този нов документ може да се съгласува с твърденията на другите източници, т.е. можем да ревизираме въпроса за произхода на дунавските българи.

Група византийски извори извличат популярното име Булгар (Bulgar) от някой си Булгарос (Bulgaros), племенен вожд на българския народ.⁴¹ Също във

³⁸ Ed. C. de Boor S. 382—383.

³⁹ Ed. C. de Boor S. 48—49.

⁴⁰ За тези събития вижте J. V. Bury: История на Късната Римска империя от Аркадий до Ирина (Лондон 1889 г.) Том II, стр. 367-370; И В. Златарски. История на Българската държава през средните векове. Том 1, София, 1918., стр. 176

⁴¹ Genesios, изд. Бон. 85, 22-86, 1; Леон Диаконос, изд. Бон. 103, 22-23. В непубликуван досега справочник на народите (= код. Vatic. Urbin. Gr. 140 s. XIII fol. 225V) четем следното: **οἱ δὲ βούλγαροι ἀπὸ βουλγάρου τοῦ φυλάρχου αὐτῶν ἐλεκλήθησαν.** „Bulgarios” се споменава и в хрониката на Михаил Сирийски (op. Cit. II, 363).

византийските източници за първи път се свързва името Булгар с името на река Волга.⁴² Напоследък, са направени две обяснения относно произхода на името. Дечев смята, че името е от източногермански произход⁴³, но Д. Немет го обяснява от тюркски. Според него думата (bulgatak) означава "смес", народ, който е бил съставен от различни елементи.⁴⁴

Нека видим къде и кога това име се появява за първи път в историческите извори.⁴⁵

Ако разгледаме хронологията в изворите, за пръв път срещаме това име във фрагментите на Йоан Антиохийски от VII век, според който император Зенон призовал българите на помощ срещу остготите през 482 г.⁴⁶ Друг източник дава сведения за битките, водени от остготите и българите в Сирмия.⁴⁷ Още през 499 г. българите нахлуват в граничните области на Византийската империя, и през първата половина на VI в. многократно нахлуват в Тракия и Мизия⁴⁸ тръгвайки от устието на Дунав към Константинопол.⁴⁹ Всички тези факти показват, че народа, които византийците наричат българи, е излязъл от северния бряг на Черно море. Трудът на Йорданес, завършен в средата на VI век, ги помества в тази област.⁵⁰ (ЖВ: Но ясно ги разграничава от оногурите, което Моравчик премълчава)

Хиперборейските земи на скити, хиркани, херули и българи се споменават от Козма Индикопловт, без да са локализираны.⁵¹

По-важен е списъкът на народите в църковните съчинения на Захарий Ритор, датиран около 569 г. защото ясно посочва, че българите живеят "отвъд портите" (= северно от Кавказ).⁵² (ЖВ: на изток от Абхазия (земята Базгун) и на запад от аланите, срещу Каспийските врати, т.е. прохода Дарял)

Разглеждането на всички тези сведения ни показва, че името „Българи“ се появява за първи път в края на V век на северния бряг на Черно море. Тук се образува онова ново племенно сдружение или онази нова държава, жителите на която се наричаха „българи“. Източниците използват думата хуни, понякога и думата българи, за да обозначат очевидно един и същ етнос.⁵³

Хуните, според ясното съобщение на Йорданес, се преселват на северното черноморско крайбрежие след разпадането на държавата на Атила.

⁴² Nikephoros Gregoras, ed. Bonn. I. S. 26, 19—21.

⁴³ Der ostgermanische Ursprung des hulgarischen Volksnamens, ZfONF. II, S. 198-216.

⁴⁴ La provenance du nom bulgar, Symbolae grammaticae in honorem Ioannis Rozwadowski II (Cracoviae 1927) S. 217—222.

Tomaschek in Pauly-Wissowa: Realencyclopädie III 1040; vgl. Zlatarski a. a. O. S. 37.

⁴⁵ Историческите данни за българите напоследък най-съвършено са разгледани от Златарски в цитираните му трудове на български ез. За по-старата информация вижте и Дечев.

⁴⁶ Excerpta de insidiis, ed. C. de Boor 135, 16.

⁴⁷ Ennodii Panegyricus, MGH. AA. VII, 205, 211.

⁴⁸ Marcellini comitis Chronicon, MGH. AA. XI, 95, 96, 103, 104. Theophanes, ed. C. de Boor 143, 217, 218.

⁴⁹ Malalas, ed. Bonn. 403, 7, Theophanes 160, 14, Georgios Monachos, ed. C. de Boor 619, 21.

⁵⁰ Ed. Mommsen 5, 37.

⁵¹ The Christian Topography of Cosmas Indicopleuste, ed. E. O. Winstedt (Cambridge 1909) 119, 28.

⁵² „et ultra easdem portas Burgare et lingua eorum populus paganus ac barbarus, et urbes habent“, ed. Brooks II, 144.“

⁵³ В тази връзка се забелязва, че по-късните автори коригират името Хуни в по-ранните източници на Българи. Виж Малала 437:19; 437, 22; 438, 2, 6, 9, 11; 451, 11 и Теофан 217, 26, 27, 29; 218, 2, 6, 10, 11; 219, 9. По-късни източници споменават и за дунавските българи хуни.

τοὺς Οὐγγούς Βουλγάρους Nikephoros, ed. C. de Boor 69, 3 Οὐγγῶν ἔθνος ἦτοι Βουλ γάρων Vita Ioannicii, Acta SS. Nov. II, 386c, Οὐγγῶν ἦτοι Βουλγάρων Philotheos, ed. Bury 156, 10 usw.

Тук се появява българското име, което според Д. Немет означава „смес“ (ЖВ: по-скоро сбирщина, буламач), и непосредствено предшества появата на огурските народи на източния бряг на Меотида. Така че, българското народно име отразява образуването на съюз от западнохунски и източногурски елементи. Трябва да се съгласим с Б. Хоман, който смята, че най-малкият син на Атила, Ирник, се е оттеглил на изток след смъртта на баща си, и е създател на българската общност. Националната традиция на дунавските българи поставя този Ирник начело в българския списък на князете.⁵⁴ В това ново племенно обединение, дори и възникнало под хунско ръководство, огурите са преобладаващи и веднага налагат своето лидерство. Д. Немет установява чрез езикови доказателства, че „където и да срещнем народи с огурски имена, можем спокойно да предположим, че зад тях стоят българи.“⁵⁵ И всичко говори както за правилността на това изречение, както и на обратното твърдение: „където и когато чуем за българи, там се натъкваме на огурски следи“.

Нека подложим на проверката съобщенията за произхода на дунавските българи. Както е известно, в две византийски исторически съчинения, „Хронографията“ на Теофан, завършена между 810 и 815 г., и „Бревиария“ на патриарх Никифор (829 г.), завършен почти в същото време, има съобщение за появата на дунавските българи. Точното съответствие на разказа на двамата автори показва несъмнено, че и двамата са черпили от един и същи източник. Можем дори приблизително да определим датата на произход на изгубеното историческо произведение.

Общият източник вероятно е от края на VII век, писан 100 години по-рано от съчиненията на Теофан и Никифор. Теофан⁵⁶ и Никифор⁵⁷, или техния общ източник от VII в., който Теофан е предал по-подробно от Никифор, поставят появата на дунавските българи в Тракия през 679 г. Общият първоизточник свързва това събитие с разказа за произхода на българите. Можем да ги обобщим накратко: На Меотида и в района на Кубан е била Старата, Голяма (Велика) България и са живели Котрагите (*Κότραγοι*), роднините на българите. По времето на император Константин (Констанс III, 641-668) някакъв човек на име Кубрат (*Κοβράτος*) е бил владетел на българите и котрагите. Той имал петима сина, които въпреки неговите съвети се разделили малко след смъртта му. Всеки повел своите хора със себе си. Първият Баян (у Теофан Батбаян *Βατβαϊᾶν*) остава в земята на предците; вторият Котраг (*Κότραγος*) се премества на западния бряг на Дон; четвъртият, чието име не се споменава в извора (ЖВ: днес знаем че това е Кубер, от „Чудесата на Св. Димитрий Солунски“ и от надписа на Тервел под Мадарския конник), става подчинен на аварите, след като преминава Дунава и отива в Панония; петият (ЖВ: името му остава неизвестно, приравняването му към Алцек от разказа на Павел Дякон, не се доказва от сравняването на изворите), чието име също не се споменава, попада под властта на римляните в Пентаполиса и Равена.

⁵⁴ Vgl. Gombocz: A bolgár-kérdés és a magyar hunmonda, MNy. XVII S. 15—21 = Die bulgarische Frage und die ungarische Hunnensage, UJb. I S. 194—203. — Hóman: Magyar történet I S. 48.

⁵⁵ Bp. Sz. CXCIV (1924) S. 174.

⁵⁶ Ed. C. de Boor 356—359.

⁵⁷ Ed. C. de Boor 33—34.

И най-после Аспарух (*Ἀσπάρουχος*), третият син, се заселва на Дунава, след като е преминал Дон и Днепър⁵⁸. След като народа се разделили на пет части, хазарите нахлули и накарали първия син да им плаща данък. Няма съмнение, че това съобщение идва от два източника: народната устна традиция на дунавските българи, съчетана с труда на византийския хронист. Това се вижда при критично изследване на отделните характеристики на разказа.⁵⁹

Кубрат от нашия източник (Коурт, в българския списък на князете) е историческа личност, която се споменава и в други източници.⁶⁰ Знаем, че той в младостта си е живял във византийския двор, там приел християнството и имал лично приятелство и съюз с император Ираклий. Един от нашите източници също споменава, че Кубрат се разбунтувал срещу аварския каган и прогонил народа му от страната си. Всички това показват, че Кубрат е съвременник на император Ираклий, и основава българска държава с византийска подкрепа в началото на VII век. Не знаем нищо определено за нейния обхват, но центърът ѝ несъмнено е на източните брегове на Меотида, областта между Дон и Кубан. Общият източник на Теофан и Никифор показва, че тази държава се разпада малко след смъртта на Кубрат, според Златарски през 642 г. (ЖВ. Според „Именника“ Кубрат умира в 665 г., три години по-късно се разпада и държавата.)

Част от българския народ напуска прародината си, а другата остава под властта на своя вожд Баян в района на Меотида. Текстовете на Теофан и Никифор казват, че Баян и „до днес е останал на наследената бащина земя“, а Теофан подчертава, че Баян плаща данък на хазарите „до ден днешен“. Двата автори са взели тази информация само от общ източник и този факт определя, както вече отбеляза Златарски⁶¹, времето на написването му. Кубрат е живял през първата половина на VII век, и синът му е живял не по-късно от началото на VIII век. Общият източник най-вероятно е създаден в края на VII век. Третият син на Кубрат също е историческа личност. Аспарух, чието име е известно в българския списък на князете като Испор и Еспор, отвежда предците на днешните българи (дунавските българи), към днешната им родина. Ако тук се позовем на разказа на Агатон, няма съмнение, че дунавските българи или поне техният управляващ елит произлизат от народа оногури.

Но имаме и друг византийски разказ за произхода на дунавските българи. Константин Багренородни пише, че българите са преминали Дунава към края на царуването на император Константин Погонат (668-685) и името им вече е било известно, защото „по-рано се наричали **онугундури** (*Ὀνογουνδοῦρους*).⁶² Това съобщение е направено първо от патриарх Никифор, който посочва княз

⁵⁸ 2) Vgl. V. Besevuevs geschickte Konjektur zu dieser Stelle des Theophanes in Byz. Z. XXVII S. 35

⁵⁹ За този исторически доклад вижте Markwart: Osteuropäische und Eastasiatische Streifzüge, стр. 503 и сл.; Гомбоц, цит.с., Златарски, цит.с., Геза Фехер. Българо-унгарски отношения стр. 35 сл.

⁶⁰ За Кубрат виж Никифор, стр. 24, Хрониката на Йоан, епископ на Никиу, преведена от Р. Х. Чарлз, Лондон-Оксфорд 1916, стр. 197, Géographie de Moïse de Coréne (= Anania Sirakaci), ed. Soukry, Венеция 1881, стр. 17, 25. Вж. Златарски стр. 840., Feher, стр.37., Hóman, стр. 540. Що се отнася до името, Фехер се опитва да докаже достоверността на формата Kurt; виж Остатъци от езика на дунавските прабългари [с резюме на немски], Bulletin de l'Institut archéol. bulgare V (1929) с. 130, 153. Аз самият използвам формата Куврат (Kowrat) въз основа на византийски източници, тъй като вариантите на българския списък на князете могат по-лесно да бъдат извлечени от гръцките форми, отколкото обратното. Златарски пише Кубрат.

⁶¹ Вестберг, Византийский временник, XV, стр. 241.

⁶² De thematibus, ed. Bonn. 46, 1—4.

Кубрат за владетел на **уногундури** (*Οὐνογουνδοῦρων*)⁶³, след това също от Теофан, който започва своя генеалогичен разказ с коментара, „трябва да разкажем за древната история на **уногундури** – българи и котрагите (*τῶν Οὐνογουνδοῦρων Βουλγάρων καὶ Κοτράγων*)“⁶⁴

Ако съпоставим тези съобщения с указанието на Агатон, виждаме, че името оногундури е идентично с името оногури. Друг въпрос е връзката между двете словоформи. Името **оногундури** съществува в три различни източника и не можем да мислим за грешка в текста. Но документираната от Агатон форма оногури изглежда напълно достоверна, и единственото възможно предположение е, че оногундури е или българо-тюркиска форма или е изменение на оногури, чрез чуждоезиково посредничество. Този въпрос все още чака окончателно решение от тюрколозите.⁶⁵ (ЖВ. точно тук е грешката на Моравчик, и цялата куха основа на тюркската теория. Уногундури изобщо не е вариант на оногури или хуногури. Всички останали извори използват формата оногундури, и само Агатон – оногури. Това показва, че грешката е у Агатон, който е сметнал, че познатото във византийските текстове по-старо оногури/уногури е идентично с оногундури. Дори и самите унгарци са наричали оногундури „нандори“ а не оногури, което е повече от показателно!)

Епилогът на Агатон доказва ясно не само, че трябва да видим предците на дунавските българи сред оногурския народ, но и че в началото на VIII век това име е било още известно сред дунавските българи. По-късно то изчезва, а на негово място идва сборното наименование „българи“, което остава и за днешните българи. Всичко това оправдава теорията на Златарски, който извежда дунавските българи от оногундури,⁶⁶ без да знае за съобщението на Агатон. От друга страна, хипотезата на Г. Фехер⁶⁷ и Б. Хоман⁶⁸, които търсят останките на кутригурския народ сред дунавските българи, се изключва сама по себе си.

Съобщението на Агатон обаче казва повече. Тъй като Кубрат е бил владетел на оногундури според Никифор и тъй като, информацията за местоположението на основаната от Кубрат "Велика България" съвпада с района на местообитаване на оногурите, няма съмнение, че те са били управляващата прослойка на новата държава.⁶⁹ Тъй като оногурите принадлежат към Тюркския племенен съюз от 576 г., трябва да приемем, че след като са отхвърлили тюркско господство, е била създадена специална епархия за оногурите на Кубрат, спомената в епархийския списък, а самото събитие е тясно свързано с престоя на Кубрат във Византия и покръстването му.⁷⁰

⁶³ Ed. C. de Boor 24, 10. Die Chronik von Johannes, dem Bischof von Nikiu, die hier ebenfalls die Quelle des Nikephoros abschreibt, setzt anstatt dieses Namens Hunnen (197, 47).

⁶⁴ Изд. C. de Boor 356, 19-20. Вариантите в ръкописите са: *οὐνογουνδοῦρων*, *οἰνογουνδοῦρων*, *ὀνογουνδοῦρων*, *ὀνογουνδοῦρων* и *οὐνοβουνδο*. В латински превод на Анастасий има Onogundurensium. От друга страна, патриарх Никифор, който черпи от общия източник, пише: *Οὐνων καὶ Βουλγάρων*

⁶⁵ Формата onogundur според Munkácsi, Ethn. VI, стр. 370 произлиза от onogur; виж Feher, стр. 44.

⁶⁶ A. a. O. S. 123.

⁶⁷ A. a. O. S. 46, 79. Vgl. Túrán IV (1921) 34. 3&.

⁶⁸ A. a. O. S. 56.

⁶⁹ Златарски, стр. 87.

⁷⁰ При липсата на допълнителни подробности не можем да определим успеха, с който християнството се разпространява сред оногурите, но трябва да споменем една интересна

Определено Баян е историческа личност, и авторът на общия извор говори за него като за съвременник. През първата половина на VII век възниква голямата оногуро-българска държава, основана от Кубрат, но скоро се разпада след смъртта му. Исперих, синът на Кубрат, се премества на запад с част от оногурите, другата част остава в първоначалната си родина под управлението на Баян.

Историческата достоверност на тези събития е извън всякакво съмнение. Всичко това доказва, че неизвестният автор на общия извор е взел от достоверен източник всичко, което е записал за произхода на оногуро-българите и споменатите членове на оногуро-българския княжески род от VII век. Този извор обаче не може да бъде друг, освен народната устна традиция на самите дунавски българи, които до края на VII в. са запазили исторически спомени, свързани с произхода им, първоначалната им родина и победоносните им князете. Тези спомени са едва на половин век. Общият източник говори за връзка на държавата на Кубрат с котрагите и другите му трима сина.

Нека разгледаме доколко тези съобщения са достоверни. В един от двата по-късни източника, съставени върху неизвестния общ първоизточник, Теофан представя древната история на уногундурите българи и котрагите. По-нататък той просто пише *Boulgaria* или *Boulgaroi*, и винаги споменава котрагите като нещо отделно. Вероятно е използвал народната традиция на дунавските българи и в намерението си да осветли произхода им, винаги под „българи“ разбира оногурските българи. Източникът съдържа интересни сведения за котрагите, които някога също са живели в района на „Велика България“ и са роднини (*ὀμόφυλοι*) на българите (= оногури).

Въпросът е, можем ли да подкрепим това твърдение с исторически данни?

Името Котраги (*Κότραγοι*) както единодушно признават изследователите е идентично името Кутригури (*Κουτρίγουροι*), което се появява във Византия през 547 г. Племето с това име живее на запад от Дон и по това време и опустошава територията на Византийската империя. Императорският двор спечелва като съюзници срещу тях утигурите, живеещи на изток от Дон, които според Прокопий са техни близки роднини и които сега ги нападат и побеждават. Тъй като вече знаем, че от края на V век до средата на VI век народите, наречени хуни и българи, насочват своите нападения, едно след друго срещу Византия, трябва да предположим че зад тези имена поне отчасти се крият кутригурите, които по-късно се появяват под името „българи“.

Прокопий е предал легендата за произхода на кутригурите и утигурите.⁷¹ Според нея двата народа, произхождат от двама братя, синове на легендарен хунски цар. Първоначално са живели на източния бряг на Меотида, но след като преследвали една кошута, преминала през т. нар. Кимерийски Боспор и победили готите, които живеели там. След това утигурите се завърнали в първоначалните си земи, а кутригурите се заселват на запад от Дон.

аналогия: пътуването на унгарските вождове Булчу и Гюла до Константинопол и тяхното покръстване е последвано от мисията на епископа Иеротей до Туркия (т.е. Унгария), подобно на престоя на Кубрат във Византия, и създаването на епархия за оногурите. За унгарските събития вижте Скилица-Кедрин (Skylitzes-Kedrenos, ed. Bonn. 328)

⁷¹ Ed. Haurý II S. 503—504.

Доказах по-рано, че Прокопий е заимствал легендата за чудотворния елен от изгубения труд на Приск.⁷² Това обстоятелство налага известна предпазливост. Историческото ядро на повествованието е факта, че кутригурите и утигурите са били родствени народи, което Прокопий потвърждава в друг пасаж и че техните първоначални обиталища са били на източния бряг на Меотида.

Този последен факт се потвърждава допълнително от Захарий Ритор, който, в списъка на народите живеещи северно от Кавказ, поставя народа кортригар (kortrighar).⁷³ Първоначалната родина на кутригурите и утигурите е в същия район, в който са живели оногурите или където според византийският извор се е намирала „Велика България“. Така можем да считаме твърдението на нашия източник относно произхода на котрагите за достоверно.

Но не е толкова лесно да се установи връзката между оногурите и кутригурите и утигурите. Отговорът на този въпрос вълнува вече няколко изследователи. Г. Фехер се е опитал да докаже, че народът оногури се разделя на две части през VI век и че имената „кутригури“ и „утигури“ всъщност не са нищо повече от имената на тези две части, а името оногури в определен времето е идентично с Утигури.⁷⁴ (ЖВ. И това е най-правдоподобното обяснение).

Б. Хоман търси друго обяснение. Според него Утигури (той използва формата Утургур) не е нищо повече от името на новото племенно обединение, възникнало като съюз на оногурите и сабирите около 545 г.⁷⁵

За разлика от тях можем да посочим следните аргументи: Утигурите в средата на VI век не може да се отъждествяват с оногурите, защото имат различна съдба. Както става ясно от Менандър, някои от утигурите са под властта на аварите през 568 г., но друга част през 576 г. са подчинени на Тюркския племенен съюз. Тюркският каган също нарича оногурите свои роби, но фактът, че Менандър споменава двата народа поотделно при описанието на събитията от една и съща година в един и същ фрагмент изключва факта, че двете имена се отнасят за един народ.⁷⁶

Що се отнася до присъединяването на сабирите към оногурите, някои податки показват, че това е много вероятно.⁷⁷ Но според мен това събитие може да се случи едва след поражението на сабирите през 558 г. тъй като източниците ясно показват, че голямото нападение на аварите разгромява силния народ сабири.⁷⁸ Тогава техните останки се появяват само на юг от Кавказ.

Името Утигури се появява още през 547 г., и не може да обозначава новия съюз на племената оногури и сабири. Като най-важното контрадоказателство срещу възгледа на Фехер и Хоман добавям, че има приемственост в историята на оногурите, независимо, че византийските източници го споменават сравнително рядко. Този народ, който нашите източници представят като толкова могъщ и който по-късно срещаме отново у крайдунавските българи,

⁷² EPhK. XXXVIII S. 287 f. — Правилността на това мое твърдение се потвърждава от Feher, стр. 31.

⁷³ A. a. O. II S. 144, 30.

⁷⁴ A. a. O. S. 33ff.; vgl. Túrán IV S. 26.

⁷⁵ A. a. O. S. 49—50.

⁷⁶ Exc. de leg. 204, 206, 208. Изрази заслужаващи внимание:

τοῦ φίλου τῶν Οὐτιγούρων, ἀπερ τὰ φύλα τῶν Οὐτιγούρων.

⁷⁷ J. Nemeth, MNy. XXV S. 81.

⁷⁸ Exc. de leg. 443, 9.

няма как да смени името си с това на утигурите за няколко години. Според мен двете имена "Оногури" и "Утигури" в никакъв случай не са идентични през VI век, а утигурите са живели на север от оногурите, които изчезват от изворите, от което можем само да си направим извода, че те като огури са изчезнали от погледа на византийците. Поради липса на източници не можем да проследим по-нататъшната им съдба.

Но дори и да отречем идентичността на народните имена оногури и утигури през VI век, трябва да приемем, че кутригурите и утигурите са били тясно свързани с оногурите. Общата им първоначална родина доказва това, но още по-определящ е фактът, че имената кутригур и утигур (или утургур) съдържат общия корен (о)гур.⁷⁹ Това предполага, че тези два народа принадлежат към голяма група от огурските народи. От това следва, че кутригурите и утигурите, заедно с другите огурски народи, се преселват от Западен Сибир в Кавказ около 463 г.⁸⁰ Не можем по-точно да определим връзката им с оногурите, но има две вероятни решения. Или са участвали отделени от оногурите, като самостоятелни племена в миграцията през V век, или са се разделили по-късно, вече в родината си на Меотида, като сродни народи, но определено преди VI век. Ако сравним с легендата за произхода им, според Прокопий, тогава това последно предположение от само себе си е много по-вероятно.

Но каквото и да е било това развитие, трябва да приемем за достоверна информацията от нашия източник, че котрагите са роднини на жителите на „Велика България“, тоест на оногурските българи. Ако е така, това предполага, че византийският източник е заимствал от достоверен български източник.

Нашият източник съобщава, че Кубрат е бил не само княз на оногурските българи, но и на котрагите. Накратко ще разгледаме известното от изворите за историята на котрагите. Около 558 г. Агатий пише за кутригурите и утигурите, че се изтощават в постоянни борби помежду си, и в резултат на това "те дори загубили първоначалните си имена".⁸¹ Агатий е потвърден и от други източници. Някои от кутригурите попадат под византийска власт на ранен етап. Според Прокопий император Юстиниан заселил 2000 кутригурски семейства в Тракия след победата на утигурите над кутригурите през 550 г.⁸² но много от тях, вече са били преминали на византийска служба от по-рано. Така по време на готската кампания в Италия, намираме в армията на Велизарий съюзни варварски войски (foederati), които Прокопий нарича хуни или стари масагети.

Има възможност да определим кои са тези хуни или масагети. Около 530 г. водачът на такава съюзническа част е някой си Синион. Но както самият

⁷⁹ Информацията, спомената от Фехер относно сабирите (op. cit., стр. 48), може да бъде допълнена със следното. След голямото поражение през 558 г. сабирите се появяват веднъж през 576 г., и се споменават във връзка със събитията от 572 и 578 г. По това време обаче те вече не показват нищо от старата си сила. Вижте фрагментите на Теофан Византиец и тези на Менандър: Диндорф HGM. I, 448, Exc. de leg. 201, 210, 463.

⁸⁰ Zlatakski a. a. O. S. 33, Schnetz a. a. O. S. 160, Detshev a. a. O. S. 208f., различават утигурите от оногурите. Това не изключва възможността за политически отношения между оногурите и утригурите. Но според думите на Менандър, това вероятно означава, че утригурите са били част от племенния съюз на оногурите.

⁸¹ Németh, стр. 151. - Различно, но неправилно Макварт използва формите на двете имена, които се срещат най-често във византийските източници.

⁸² Датата, в легендата за произхода на двете племена, според Прокопий, е 430 г., не може да представлява сериозна пречка, тъй като Прокопий е ненадежден в хронологично отношение и както става ясно от текста (II, стр. 505) - посочената дата се цитира само като terminus post quem.

Прокопий подчертава, през 550 г. той е бил водач на покорените кутригури.⁸³ Настъпващите във Византия кутригури съставляват само малка част от този народ. От Прокопий знаем, че през 549 г. 12 000 кутригури се бият на страната на гепидите срещу лангобардите.⁸⁴ Голяма част от кутригурите и утигурите попадат под властта на аварския каган Баян около 568 г. Този факт става очевиден от искането на аварското посолство към византийския император, отсега нататък годишния данък, която преди това е давал на двата народа, да се плаща на аварския каган като на техен господар.⁸⁵ Аварският каган през същата година изпратил 10 000 кутригури да опустошат Далмация.⁸⁶ Няма съмнение, че аварите са покорили кутригурите и утигурите, преди да се заселят между Дунава и Тиса и са преселили част от тях със себе си в новия си родина. По-късно в началото на VII век откриваме българи, които живеят сред аварите и се бият заедно с тях.⁸⁷ Това несъмнено се обяснява⁸⁸, че тези българи са идентични с победените кутригури под властта на аварите.⁸⁹ Западни източници съобщават, че българите под аварска власт въстанали около 630 г. и част от тях избягали на баварска територия, а друга част се преселили в Северна Италия около 665 г.⁹⁰

Ако съпоставим тази информация с данните на общия първоизточник и приемем, че Кубрат въстанал срещу аварския каган според Никифор, трябва да приемем за доказано, че Кубрат е управлявал освен оногундуриите българи и котрагите. Император Ираклий се съюзява с него срещу аварите, тъй като в има интерес е да отслаби властта им чрез силата на новата българска държава. Така Кубрат, след като основал държавата на оногурите, освободил техните роднини кутригурите, живеещи западно от Дон, от аварското владичество и ги включил в новата си държава.⁹¹

Според традицията на дунавските българи, това само обърква хронологията на събитията, тъй като кутригурите преминават Танаис едва след смъртта на Кубрат, а в средата на VI век те пак са от западната страна на Дон. От това следва, че Котраг от нашия източник не може да е историческа

⁸³ Dindorf, HGM. II S. 392.

⁸⁴ Ed. Hauri II S. 585!

⁸⁵ Ed. Hauri II S. 362, II S. 586.

⁸⁶ Ebendort II S. 582. — Прокопий е получил няколко лични имена на масагетите или хуните. Повечето от тях показват чисто тюркски характер.

⁸⁷ Menandros, Exc. de leg. 196; vgl. Theophylaktos S. 260 : **Κοτζαυηροί** = **Κοτραυηροί**. (ЖВ. Категорично равенството коцагири – котрагири (кутригури), не е вярно!)

⁸⁸ Ebendort, 458.

⁸⁹ Българите изглежда са сформирали свои части в аварската армия, около 600 г., вж. Theophylaktos Simokattes, изд. C. de Boor 251. - През 626 г. българите и аварите участват в обсадата на Константинопол, вж. Georgios Pisides, изд. Бон. 55, 63. - В средата на VII в. част от българите, живеещи под аварска власт се преселват в района на Солун, вж. Acta SS. Oct. IV стр. 17g, 181, 188.

⁹⁰ Фредегарий и Павел Дякон докладват за тези събития, вж. а. Cit. 118, Fehér et al. а. О. стр. 36, Nóman а. а. О. стр. 56.

⁹¹ От следното можем да заключим, че след 558 г. аварите преселват със себе си в Дунавско-Тиското междуречие само част от кутригурите, а друга част остава в старите си земи. През 568 г. кагна Баян обявява утигурите и кутригурите за свои поданици. През 576 г. обаче утигурите са покорени от тюрките, което се потвърждава от факта, че Анагай, когото Менандър изрично описва като владетел на утигурите, обсажда град Боспор заедно с тюркската армия (Exc. De leg. 204, 208). Въз основа на това трябва да предположим, че някои от кутригурите, живеещи западно от Дон, също са останали в старите си земи.

личност, и не е син на Кубрат, а само е влязъл в разказа на византийския източник като прародител на кутригурите.⁹²

Нашият източник показва подобна хронологична грешка при четвъртия и петия син, в разказа за техните народи. Ако погледнем събитията от историята на кутригурите и утигурите, става ясно, че се проявява действията на анонимните четвърти и пети син. Съобщението за хората, отишли в Панония под сюзеренитета на аварите, както и за тези отишли под византийска власт в Пентаполиса и Равена предполага, че това са кутригурите, които преди са живели под властта на аварите, и кутригурите, известни по-късно под името българи в изворите, които достигнали до Северна Италия. Византийският източник отново неправилно посочва времето, тъй като кутригурите не попадат под властта на аварите, по времето на Кубрат, тоест около средата на VII век, а век по-рано. Византийският хронист посочва двамата предполагаеми синове на Кубрат, които след смъртта му се превръщат в предците на българите живеещи в аварска Панония и в Италия под византийско владичество. Изворът не посочва имената им, понеже няма ясна информация за кутригурския произход на населението, което вече носи само събирателното име „българи“.⁹³

Като краен резултат можем да посочим, че нашият източник е черпил основната информация за кутригурите от народната устна традиция на дунавските българи, които все още са пазили спомена за тях, като свои роднини. Някога са живели заедно в обща родина, но са се разделили и кутригурите се преместват на запад. Знаели са също, че останките от кутригурите, живеещи на запад от Дон, и са били част от оногурско-българската държава на Кубрат. Тези факти впоследствие са разширени или преработени от византийския летописец въз основа на собствените му познания. Фактът, че детайлите на византийското повествование отнасящи се до оногурите и основаващи се на дунавско-българската традиция, са ясни, докато тези за кутригурите са мъгливи и изискват допълване, показва че дунавските българи произлизат от оногурите. И от това става ясно, че са били в периода от V до VII век близо до Византийската империя. Българите които се появяват на сцената, според индивидуалните си имена принадлежат към две големи огурски групи. Първо през VI век възниква племенната общност на кутригурите, но бързо се разпада, а след век на власт идват оногурите, които основават днешната българска държава.

Според източниците княз Кубрат имал и син на име Баян⁹⁴, който останал в бащините си земи и станал данъкоплатец на настъпващите хазари. Баян несъмнено е историческа личност и неговия народ се състои от оногури или поне от племе, принадлежащо към племенната общност на оногурите. Но независимо от казаното, имаме и категорични доказателства, че в средата на VIII век, почти век след преселението на дунавските българи, все още съществува народ, който да носи името оногури. Това се вижда в споменатия по-горе византийски епархийски списък, който се датира към средата на VIII

⁹² Златарски, стр. 115.

⁹³ За произволните тълкования на византийския хронист вижте Feher, стр. 35 ч. Историческата достоверност на византийския извор е доказана вече от Златарски.

⁹⁴ Формата " Βατβαϊῶν ", която се появява два пъти в работата на Теофан, най-вероятно е резултат от грешна транскрипция; преписвачът може да е написал " βατ " вместо " βαῖ " и неправилната форма след това е останала в текста. Правилният запис е на Никифор „ Βαϊανός “. - За етимологията на името виж Фехер: Езиковите остатъци на дунавските прабългари, стр. 147, 157.

век, и показва подробности дори за по-ранни събития. Във Византия народът обитаващ около Меотида все още по това време е бил известен под името оногури, или това е старата родина на народа създал „Велика България“, който сега живее под хазарско владичество? Може да формулираме въпроса и така: познаваме ли друг народ освен дунавските българи, който да е имал връзка с оногурите?

Един от най-големите авторитети в изследването на древната унгарска история, Дюла Немет твърди, че името „унгарци“ дадена на маджарите (при византийците *Οὐγγροί*) не може да произлиза от общоприетото име огури (ogur), както се смяташе по-рано, произлиза единствено от името оногури (onogur)⁹⁵ Известно е, че най-старите следи, от развитието на унгарския народ, унгарските исторически легенди, водят и до източния бряг на Меотида в района на Кубан, от което следва, че в тази част от оногурите, останали в родината си, трябва да се търси унгарският народ.

Но можем ли да подкрепим предположението, че е имало по-тесни етнически или политически връзки между оногурите и унгарския народ?

С този въпрос се занимава Й. Мелих. В допълнение към основното твърдение на Немет, той посочва, че името „унгарци“ дадено на маджарите в крайна сметка идва от старославянска форма но ugrī – онгри (Жгри), която се разпространява на запад чрез посредничеството на византийската форма *Οὐγγροί*. Славянската форма сочи към много ранен период, и Мелих стига до заключението, че унгарският народ просто е наследил това име. Предположението му идва от по-старото твърдение на Й. Дарко, че оногурите са напълно унищожени още в края на V век. Мелих смята, че славяните така наричат оногурите и по-късно пренасят това име върху маджарите, живеещи в същата област.⁹⁶

Съобщението на Агатон и списъка на епархиите, доказват приемствеността на оногурите в района на Кубан до средата на VIII век, от което може да се доразвие предположението на Мелих. Унгарският народ се е преселил в Оногория на Кубан едва след средата на VIII век.

Но има и други обстоятелства. На първо място, унгарският народ трябва да е живял дълго време заедно с народ говорещ на огурски (български) език, според доказателствата които дават пратюркските заемки в унгарски, също отделни български заемки идват от района на Кавказ. Около средата на VII век, районът на Кубан вече е бил под хазарска власт. Малко вероятно някой народ да си е проправил път през Хазарската държава към Меотида.⁹⁷ Но ако унгарският народ е бил там преди, то той не е наследил името оногури поради своята географска идентичност, а защото самите те са принадлежали към племенната общност на оногурите, тоест към оногурско-българската държава на Курбат.

Както е известно, граф Ишван Зичи и Дюла Немет стигат до извода, че контактът между огурските (български) елементи и унгарския народ които е от

⁹⁵ Този факт не променя предположението на Мошин (стр. 156), че регистърът на епископствата е просто неосъществен проект, с който Константинополската патриаршия възнамерява да спре разпространението на юдаизма чрез укрепване на християнската мисия.

⁹⁶ On ogur, hét magyar, Dentümogyer, MŰy. XVII S. 205 207 und KCSA. IS. 148—165; vgl. schon Munkácsi, Ethn. VI S. 352, 361.

⁹⁷ Über den Ursprung des Namens Ungar, ASIPh. XXXVIII S. 244—250. (За произхода на името унгарци)

угрофински произход започва в Западен Сибир. Така един от огурските народи, които се преселват в Кавказ около 460 г., вече е довел със себе си угрофинските племена, съставляващи ядрото на по-късния унгарски народ. И това са оногурите, изхождайки от името им. Историята на оногурите може да освети много тъмни точки в унгарската праистория.

Оногурите се заселват в района около Кубан, в края на V в. Те стават част от българската държава на северния бряг на Черно море и така приемат събирателното име „българи“. В началото на VII век те формират господстващата класа в българската държава на княз Кубрат. по-късно произтичат събития, в хода на които те се разделят.

Общият първоизточник на Теофан и Никифор съобщава, че след разделянето на синовете с части от народа, хазарите нахлуват и правят Баян свой васал, задължен да плаща данък. Византийският източник допълнително описва разпадането на оногурската държава включвайки легендарен мотив. Но причината за това е само натиска на външна сила.

Очевидно нашествието на хазарите, споменато само мимоходом в историята, не е следствие, а истинската причина за падането на оногурско-българската държава.

Това предположение се потвърждава от съобщението на псевдо-Моисей Хоренаци (ЖВ. Моравчик има предвид „Ашхарацуйц“), според което Аспар-хрук току-що е избягал от хазарите в района на Дунав.⁹⁸

Това се потвърждава и от други източници посочващи разширяването на хазарската власт. Хазарите се разпространяват през VII век от делтата на Волга в посока юг и запад към Кавказ и Кримския полуостров. Според византийските източници, те започват да играят все по-голяма роля по време на управлението на Ираклий. Византийският император сключва съюз с тях през 626 г. по време на третия си персийски поход. По негова покана те прекосяват Кавказ, Теофан ги нарича източни турци, и се присъединяват към императора близо до Тбилиси.⁹⁹ През този период е разцветът на оногурско-българската държава на Меотида.

Ако Кубрат е бил в приятелски отношения с Ираклий до смъртта си, тогава вероятно е сред кавказките съюзници на византийския император, и утвърждава своето управление върху оногурите. От друга страна, има данни, че в град Боспор на Кримския полуостров и във Фанагория на източния бряг на Меотида около 698 вече има представители на хазарския каган.¹⁰⁰

Следователно хазарите могат да навлязат в района около Кубан едва след смъртта на Ираклий (641 г.), но преди 698 г. Въз основа на това трябва да заключим, че източното крайбрежие на Меотида попада под хазарска власт около средата на VII век. В същото време дунавските българи се оттеглят на запад и това показва очевидната причинно-следствена връзка между падането на Кубратовата държава и хазарското завоевание.

Изводът който се налага е, че хазарският натиск разделя народа оногури на две части. Някои от племената се преселват на запад и основават там държавата на дунавските българи, друга част остава под ръководството на Баян в първоначалните си земи и се подчинява на хазарите в края на VII век.

⁹⁸ A. a. O. S. 17, 25; vgl. Zlatarski a. a. O. S. 109, 123.

⁹⁹ Theophanes 315—316, Nikephoros 15, Georgios Monachos, ed. C. de Boor II S. 670; vgl. L. Drapeyron: L'empereur Heraclius et l'empire byzantin au VIIe siècle (Paris 1869) S. 216, E. Gerland, Byz. Z. III S. 363—365-

¹⁰⁰ Theophanes 373, Nikephoros 41;

Угрофинските племена също са сред племената на оногурите, защото Леvedия, старата родина на унгарците, е идентична с „Велика България“ от византийския източник.¹⁰¹ Знае се, че унгарците са живели дълго време под хазарска власт.

Очевидно както е забелязал граф Зичи¹⁰², унгарците са сред управлявания от Баян оногурски народ. По-войнствените тюркски племена, когато вече не могат да водят война с хазарите, се премества на запад, докато по-мирните угрофински племена се подчиняват или присъединяват към племенната общност на хазарите.¹⁰³

Вероятно обяснение за разделянето на оногурите, е че угрофинският народ на унгарците не е бил напълно български и че българското влияние не е заличило неговия угрофинския характер.

Оногурите които са от тюркски произход, измъкват маджарите от групата на техните угрофински роднини, помагат им да преодолеят опасностите от безцелното скитане, позволяват им да участват и да усвоят тюркската племенна организация и култура, и през най-малкото два века съжителство, обогатяват техния език с много български заети думи.¹⁰⁴

¹⁰¹ Gróf Zichy István: Levedia és Etlköz, Ak. Ért. XXXVII S. 172—184.

¹⁰² A magyarság őstörténete és műveltsége a honfoglalásig S. 69. (Праисторията и културата на унгарците до завладяването на родината)

¹⁰³ Можеше да се повдигне въпросът дали има връзка между унгарците подбинени на Баян и по-късно появилите се волжки българи, или поне дали те принадлежат към оногурите, останали в първоначалната прародина? Въпреки че няма информация за произхода на волжките българи, все пак смятам това предположение за малко вероятно. Че те също се придвижват на север от района на Меотида, неоспоримо се доказва от името на племето „барсула“ или „барсили“ които са част от волжките българи. Във византийските източници от VI и VII в. се съобщава такъв народ, който е живял в съседство с оногурите и сабирите. Виж Menandros Exc. de leg. 443, 9 (Βαρ) Ζάλοις, Theophylaktos Simokattes 258, 19 Βαρσῆλι, и Basilk '= Barselk' у Псевдо-Моисей Хоренаци, 26, вж. също Остров на Волга където те се криели. Най-вероятно волжките българи също са принадлежали към Оногуро-българската държава на Кубрат, но са мигрирали около средата на VII век по време на хазарското завладяване, и не могат по това време да са в района на Кубан. Не трябва да забравяме, че ние унгарците сме народа на Баян, т.е. оногурите, и въз основа на епархийския регистър, до средата на VIII век, обитаваме района около Меотида. За волжките българи виж Markwart: Streifzüge стр. 151 f.; Фехер. стр. 105ч. и Túrán IV, 34L – Златарски, стр. 114 смята че народът на Баян се идентифицира с появилите се през X век „черни българи“; вж. Konstantinos De adm. imp. 81, 2-3, 180, 12. в текста на руско-византийския договор от 945 г. За съжаление, земята на черните българи не може да бъде точно определена въз основа на горните сведения. Вестберг поставя „Велика България“ между Дон и Днепър, като включва и черните българи там. По същия начин Markwart, Streifzüge стр. 503, иска да види в тях останките на кутригурите. За разлика от него Златарски ги премества в района на Кубан, вж. стр. 114. Напоследък Мошин също приема, че черните българи са живели на изток от Меотида. Приемам неговото мнение и подозирам, че черните българи, които са били отделна част от унгарците. Можем да предоставим следните доказателства в подкрепа на това предположение. Масуди изрично нарича унгарците „българи“; виж Grof St. Zichy стр. 69, 76. Д. Немет също приема, че част от унгарците са останали в района на Дон; Накрая не можем да пренебрегнем факта, че името на унгарците, черные угры = черни оногури, напълно отговаря на името черни българи. Разбира се, може черните българи да се идентифицират с Σάρβαροι ἄσφαλοι (наричани още Μαῦρα παῖδια - черни деца), друга отделна се част от унгарците, но се сблъскваме с хронологични и географски пречки.

¹⁰⁴ От най-новото изследване на Дюла Немет (Magna Hungária, приноси към историческата и културната география, етнографията и картографията, особено в Ориента, редактирано от Н. Mzik, Лайпциг-Виена 1929 г., стр. 92-98) се доказва несъмнено че при башкирите (bes-(o)gur) трябва да видим част от унгарците, и можем без затруднения да предположим, че тази част също е била по времето на хазарското владичество, т.е. около средата на VII век в района на Кубан, който попадна под хазарска власт. Може да мислим, че

По-късно настъпва разделянето и унгарците се присъединяват към хазарите, на които плащат годишен данък.

Не знаем каква е съдбата на унгарския народ в Хазарското племенно обединение, но от по-късните събития следва, че той постепенно се освобождават от оногурското влияние.

Каква титла е носил оногура Баян през VII век, в който трябва да видим и първия известен по име владетел на унгарците, и какви са отношенията му с другите племенни вождове, не можем да определим поради липса на повече подробности. Не можем да го приемем за истински владетел на унгарците, в по-късния смисъл на думата, тъй като според Константин Багренородни, унгарците преди Арпад никога „не са имали нито свои, нито чужди князе над себе си“.

Но според ценните резултати на Дюла Немет не бива да пренебрегва факта, че сред имената на унгарските племена, които участват в „завладяването на родината“, има и такива с български характер¹⁰⁵, или дори Немет,¹⁰⁶ смята, че в рода на Арпад също има имена с български характер. Например Геза, бащата на Свети Ищван, или унгарската титла *gyula* (Ж.В. Гюла / Дюла сега лично име, но идва от титлата княз, предводител), която очевидно е аналог на българския княжески род Дуло, и няма съмнение, че връзката между хуните и унгарците е осъществена чрез българско посредничество.¹⁰⁷

Така виждаме че предположението, изказано първо от Б. Хоман¹⁰⁸, за оногуро-българския произход на по-късния унгарски княжески род, потвърдено от множество сериозни доказателства. В Баян, първият владетел на отцепилите се от дунавските българи унгарци, можем да видим предтечата на по-късния унгарски княжески род.¹⁰⁹

Унгарците придобиват своя окончателен етнически характер в края на VII век и под хазарското управление вече не изпитват по-сериозни външни влияния. След като са освободени от оногурското влияние, тяхната угрофинска природа се изяснява напълно. Това се потвърждава и от факта, че името „*magyar*“ (маджари) става популярно племенно име, което е от угрофински произход и се появява по-късно през IX век, за първи път в арабските източници. Но освен това в спомена на европейските народи се запазва и второ

освен Исперииховите (дунавските българи), Баяновите българи (унгарците) и кутригурите към общността на Кубратовата държава са принадлежали и по-късните волжки българи и башкири. Вероятно византийската история за петимата сина на Кубрат се основава на някои дунавско-български устни легенди. Дунавските българи си спомнят, че след смъртта на Кубрат държавата се разделя на пет части, ръководени от петима вождове които се разделят. Византийският летописец не се интересуваше от преселените на изток части от този народ и затова лесно ги заменя с познатите му български племена, влизащи в непосредствен контакт с империята, можеше да замени българските народи, вместо с действителните народи.

¹⁰⁵ Разбира се, тюрското влияние не идва изключително от оногурските българи. Въз основа на езикови следи, особено очевидни в личните имена на владетелските фамилии, трябва да приемем, че за възникването на Унгария са допринесли и други (небългарски) тюркски елементи. Със сигурност знаем, че оногурите са били под турска власт от около 576 г. до създаването на Кубратовата държава. През това време можем да поставим унгарците в по-близък контакт с небългарски тюркски елементи.

¹⁰⁶ Bericht in der Sitzung der I. Cl. der ungarischen Akademie der Wissenschaften vom 19. Nov. 1928.

¹⁰⁷ MNy. XXIV S. 150.

¹⁰⁸ Gombocz a. a. O., Hóman: A magyar hím—hagyomány és hun—monda S. 51 ff.

¹⁰⁹ Magyar történet I S. 65—67, 103.

име за маджарите, „унгарци“ което се е разпространило чрез посредничеството на славяните в памет на участието им в оногурския племенен съюз.

Какво по-естествено от това, че славяните, познаващи единния народ оногури под името „угри ~ Жгри“, продължават да използват това наименование и така наричат унгарския народ, който се е отделил от оногурите?

Но има и податки, че славяните са наричали така и другата част от оногурите, дунавските българи, преди да се разпространи сред тях името „българи“. В руските летописи се споменава народ, наречен „Белые Угри“.¹¹⁰ Повечето изследователи досега смятат, че това са хазарите.¹¹¹

Според мен това предположение е несъстоятелно, защото смисълът на текста показва, че тези „бели оногури“ са дошли в страната на славяните в Дунавския регион, а хазарите никога не са стигали дотук. Смятам, че името „Бели угри“ идва от дунавските българи, чието старо име е оногурии, както знаем от съобщението на Агатон. Руският летописец обаче, който не знае, че имената българи и оногури се отнасят за един и същ народ, и споменава дунавските българи два пъти: веднъж като „Болгаре“, и после под името „Белые угри“. Забележката му, че белите угри се появяват по времето на император Ираклий (VI век), сочи към гореспоменатите близки отношения между Кубрат и византийския император, чрез които името оногури става популярно във Византия. Съобщението на руския летописец се основава на някакъв стар византийски източник. Ако обяснението ми е вярно, то двата клона на оногурския народ отговарят на двете паралелни имена в най-стария руски исторически извор: Белые угри (= Дунавски българи) и Черные угри (= Унгарци).

Термините „бели“ и „черни“ са често срещани в имената на хуно-тюрските народи. Сред имената на огуурско-българските народи срещаме „бели огури“ или сарагури (*Σαράγουροι*) и „черни българи“ (*ἡ μαύρη Βουλγαρία*). Според мен тези имена съхраняват и спомена за близките отношения между дунавските българи и унгарци.

Унгарците са под властта на хазарската държава, след оттеглянето на оногурите, от която се откъсват като нация завоевател в средата на IX век. Времето на оформянето им е около около 200 години. Този факт се съгласува с противоречиво описание на Константин Багрянородни. Императорът пише в един момент, че турките (= унгарците) живели с хазарите в продължение на три години и са участвали във всичките им битки като техни съюзници.¹¹²

Досега почти всички изследователи са поставяли под съмнение точността на този период от време и са се опитвали да използват други числа, напр. триста.¹¹³ Палеографски е известно, че посоченото число е ясно изписано в ръкописите, които са оцелели до нас. Знаем също, че Константин използва гръцки буквени означения за числата на много места. В по-новите преписи, постепенно буквите-числа от по-стария ръкопис на Константин се заменят с думи, така че можем да приемем с пълна достоверност, израза „три години“.

¹¹⁰ A. Hodinka: *Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai*, Budapest 1916, S. 32, 69.

¹¹¹ Мелих, например, вижда в това доказателство, че славяните са пренесли името угри на други народи, които не са нито етнически, нито политически свързани с оногурите. Трябва също да се спомене, че името „турки“ *Τούρκοι* за хазарите, което се появява у Георги Монах (Georgios Monachos, ed. C. de Boor II стр. 670), в старославянски превод е „Оугры“ (ed. Istrin I 434), но само защото славянският преводач погрешно се позовава на унгарците. Вж. Kossányi B.: Ефрем, епископ на Херсон, мисионер на "Оугры". Из изследванията на членовете на Унгарския институт и Collegium Hungaricum в Берлин, 1927 г. стр. 97, 101

¹¹² De adm. imp., ed. Bonn. 168, 15—16.

¹¹³ S. z. B. Graf Zichy a. a. O. S. 65, 71.

Ако разгледаме с кои друг букви може да бъде объркан знакът $\gamma = 3$ по времето, когато са преписвани Константинови ръкописи, т.е. през X -XI век (най-старият ръкопис на „De administrando imperio“ е от края на XI век), тогава стигаме до заключението, че това може да е само σ , знакът за 200, чиято унциална форма по това време съответства на γ идва изключително близо (С:Г / С:Г) (Ж.В., по-скоро старата главна буква за сигма е ζ , взаймствана в кирилското С „село“) И ако в оригиналния текст на Константин е казано 200 г., то тази дата отговаря точно на нашия резултат, според който унгарският народ попада под хазарска власт в средата на VII век.

Нашата констатация, че дунавско-българският и унгарският народ се отделили от оногурския народ, ни позволява да обясним един византийски източник, чиято достоверност напоследък е поставена под въпрос. Известно е, че през 837 г. в България има бунт. Според източника се казва, че онези „македони“ (жители на византийската тема Македония, отговаряща на Одринска Тракия), които княз Крум пленил през 813 г. и заселил на север от Дунава, се разбунтували.

Тогава българите извикали за помощ чужд народ, който източниците съобщават с три различни имена – угри, уни и турки (*Ούγγροι, Οὔνοι, Τοῦρκοι*).¹¹⁴

Това са унгарците, който се появява тук за първи път във византийските извори и все още живее в Леведия под властта на хазарите. Според съобщението на Константин Багренородни се казва, че унгарският народ след като се преселил в Панония, е поддържал връзки с унгарците останали на изток. Следователно можем с пълно право да предположим, че връзката между двете части на оногурите все още не е била прекъсната около 150 години след разделянето им и затова българите са призовали на помощ унгарците. Връзката, която съществува между двата клона на оногурите, със сигурност е прекратена едва със славянизацията на дунавските българи. В резултат на това, по-късно те загубват не само спомена за първоначалните си връзки, но и за произхода си като цяло.¹¹⁵

Можем да обобщим основните моменти от историята на оногурите, както следва:

Средата на V век: Оногурите се преселват от Западен Сибир в района на Кавказ и се заселват в района на Кубан.

Втора половина на VI век: Оногурските племена попадат под тюркска власт.

Начало на VII век: Кубрат основава "Велика България", държава на оногуро-българите.

Средата на VII век: В резултат на настъплението на хазарите, държавата на Курбат се разпада. Оногурите се разделят: една част се преселва в Дунавския регион под ръководството на Исперих и завладява днешната си родина (дунавските българи) през 679 г., друга част остава в първоначалните си земи под властта на Баян и се подчинява на хазарите (унгарците), и някои части отново се преместват на североизток (башкири и волжки българи).

¹¹⁴ „Продължение на Георгис Монах“, изд. Бон. С. 817 и сл. Посочените по-горе имена, освен незначително отклонение, се срещат в една и съща форма във всички кодекси.

¹¹⁵ Заслужава да се отбележи, че историческата хунска традиция на унгарския народ е съхранила спомена за родовите отношения с българския народ в името на Белар (= Българ) от унгарската генеалогична легенда. За това виж Hóman: A magyar hún-hagyomány és hún-thonda (Унгарската хунска традиция и хунската легенда), Будапеща 1925 г., стр. 51 и сл.

Средата на IX век: Оногуро-маджарите напускат Хазарската държава и движейки се на запад, завладяват сегашния си родина в края на същия век.

Към тези обсъждания могат да бъдат приложени и допълнителни заключения. Възниква въпросът дали оногурите, са участвали еднакво във формирането на дунавските българи и унгарците. Езикът на дунавските българи, преди идването им на Балканите, или т.нар. прабългарски език е много слабо познат, остатъците от него са много оскъдни, но е интересно, дали е бил смесен с угрофинска лексика, поради близкото съжителство с угрофините унгарци. Логично е да се очакват езикови следи от угрофинското влияние, както огуурско-българският език е повлиял на унгарския език.

По-нататъшното разработване на тези предположения вече излиза извън обхвата на моята изследване. Моята цел е единствено да хвърля светлина върху историята на оногурите въз основа на неизвестния досега документ на Агатон. Ако направените от мен изводи, са верни, то оногурите-българи, които са предци на дунавските българи, трябва да са този българо-тюркският народ, който е организиран унгарците и им е дал част от своите тюркски думи, под формата на заемки.

превод от немски (с translate.google) Ж. Войников